

ΣΚΑΙ' βιβλίο

1821

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΕΝΟΣ ΕΘΝΟΥΣ-ΚΡΑΤΟΥΣ

Δ' ΤΟΜΟΣ

Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΤΑ ΔΑΝΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

ΣΩΤΗΡΟΥΛΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΣΤΟΝ ΟΘΩΝΑ
ΡΟΖΗ ΑΓΓΕΛΑΚΗ

Περιεχόμενα

1	ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΜΕΝΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	9
2	ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΓΙΑ ΕΞΕΥΡΕΣΗ ΧΡΗΜΑΤΩΝ	15
3	ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΔΑΝΕΙΟ	23
4	ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΔΑΝΕΙΟ	37
5	ΚΑΤΑΣΠΑΤΑΛΗΣΗ Ή ΛΟΓΙΚΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ;	43
6	Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΡΑΣΗ	53
7	Η ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	61
8	ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΤΙΚΕΣ ΚΙΝΗΣΕΙΣ	95
9	ΣΤΟ ΧΕΙΛΟΣ ΤΗΣ ΑΒΥΣΣΟΥ	113
10	ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗ ΡΗΞΗ	117
11	ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΑΤΑ ΑΔΕΛΦΩΝ	121
12	ΔΙΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΡΧΙΑ	127
13	Η ΤΕΛΙΚΗ ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ	137
14	Η ΑΥΓΗ ΜΙΑΣ ΝΕΑΣ ΕΠΟΧΗΣ	147

ΣΩΤΗΡΟΥΛΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΤΑ ΔΑΝΕΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

*Με τα ρούχα αιματωμένα
ξέρω ότι έβγαινες κρυφά
να γυρεύης εις τα ξένα
άλλα χέρια δυνατά.*

*Μοναχή τον δρόμο επήρες,
εξανάλθες μοναχή·
δεν είν' εύκολαις οι θύραις,
εάν η χρεία ταις κουρταλή*

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ, *Ύμνος εις την Ελευθερίαν*¹

*Καλήτερα, καλήτερα
διασκορπισμένοι οι Έλληνες
να τρέχωσι τον κόσμον,
με εξαπλωμένην χείρα
ψωμοζητούντες·*

*Παρά προστάτας νάχωμεν.
Με ποτέ δεν εθάμβωσαν
πλούτη ή μεγάλα ονόματα,
με ποτέ δεν εθάμβωσαν
σκήπτρων ακτίνες ...*

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ, *Ωδαί (Ωδή Έκτη – Αι Ευχαί)*²

¹ Διονύσιος Σολωμός, *Άπαντα τα ευρισκόμενα*, Αθήνα 1901, σ. 94-95.

² Ανδρέας Κάλβος, *Η Λύρα*, Αθήνα 1911, σ. 90-91.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Τα οικονομικά της επαναστατημένης Ελλάδας

ΨΗΛΑΦΩΝΤΑΣ ΜΕ ΠΡΟΣΟΧΗ τους στίχους των δύο Ζακυνθινών ποιητών και συλλαμβάνοντας την *αλληλουχία των κρυφών νοημάτων* μπορούμε να σκιαγραφήσουμε την ιστορία των δανείων την Επανάστασης του 1821 από όλες τις ρητές και άρρητες πτυχές της. Διότι, όπως θα κατανοήσουμε μέσα από την τεκμηριωμένη εξέταση του ζητήματος, η ιστορία των «δανείων της Ανεξαρτησίας»³, που είχε

³ Με τον όρο «δάνεια της Ανεξαρτησίας» εννοούμε τα δάνεια που συνήψε η ελληνική διοίκηση με την Αγγλία το 1824 και το 1825. Με την έλευσή του στην Ελλάδα ο Ιωάννης Καποδίστριας ζήτησε τη σύναψη δανείου 60.000.000 φράγκων υπό την εγγύηση των Μεγάλων Δυνάμεων ώστε η οικονομία της χώρας να αποκτήσει βάση και να επιτευχθεί ο διακανονισμός του χρέους των «δανείων της Ανεξαρτησίας». Το αίτημα του Κυβερνήτη απορρίφθηκε. Η Συνθήκη του Λονδίνου, της 7ης Μαΐου 1832, σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα, υπό την εξουσία του πρίγκιπα Όθωνα της Βαυαρίας και με την εγγύηση των τριών Αυλών, θα αποτελούσε ένα μοναρχικό, ανεξάρτητο κράτος, περιελάμβανε και την υπόσχεση παροχής δανείου στην Ελλάδα υπό την εγγύηση των τριών Μεγάλων Δυνάμεων και με ανώτατο όριο τα 60.000.000 φράγκα. Το εν λόγω δάνειο συνήφθη με τον τραπεζικό οίκο Ρότσιλντ και υπογράφηκε την 1η Μαΐου 1833. Σημειώτεον ότι από το πραγματικό κεφάλαιο των 57.239.040 φράγκων (τιμή έκδοσης 94%) στην Ελλάδα έφθασαν μόλις 27.530.318 φράγκα. Για τις προσπάθειες του Καποδίστρια για τη σύναψη δανείου, βλ. επιστολή Ι. Καποδίστρια προς Σούτζο και επιστολή Καποδίστρια προς Κραντ, *Αρχείον Ιωάννου Καποδίστρια*, Κέρκυρα 1987, τ. Η', σ. 87–92· Τάσος Λιγνάδης, *Η ξενική εξάρτησις κατά την διαδρομήν του νεοελληνικού κράτους (1821–1945)*, Αθήνα 1975, σ. 100–102· Τάκης Α. Σταματόπουλος, *Ο εσωτερικός αγώνας πριν και κατά την Επανάσταση του 1821*, Αθήνα 1975, τ. Δ', σ. 307–309· Dimitris Loules, *The Financial and Economic Policies of President Ioannis Capodistrias. 1828–1831*, Ιωάννινα 1985· Αλέξανδρος Ι. Δεσποτόπουλος, *Ο κυβερνήτης Καποδίστριας και η απελευθέρωσις της Ελλάδος*, Αθήνα 1996, σ. 88–90. Για το δάνειο του 1833, βλ. Άγγελος Αγγελόπουλος, *Το δημόσιον χρέος της Ελλάδος*, Αθήνα 1937, σ. 20· Παναγιώτης Δερτιλής, *Το δημόσιον χρέος της Ελλάδος και απόψεις περί διακανονισμού του*, Αθήνα 1960, σ. 19, σημ. 2· Σπύρος

ως αφετηρία την αδυναμία των Ελλήνων να φέρουν εις πέρας τον άνισο Αγώνα που ανέλαβαν με τα μηδαμινά οικονομικά τους μέσα, μοιραία διεπλάκη με τους εμφύλιους πολέμους και καθόρισε –και με άλλους παράγοντες– τις σχέσεις της Ελλάδας με τις ευρωπαϊκές δυνάμεις⁴. Ο λυσσαλέος αγώνας για την πολιτική επικράτηση στην επαναστατημένη χώρα, η ατέρμονη συζήτηση για τον προσανατολισμό του έθνους και το κεφαλαιώδες ζήτημα της επιρροής στην Ανατολική Μεσόγειο προσέδωσαν στο θέμα της λήψης εξωτερικών δανείων πολυσήμαντη λειτουργία. Ως εκ τούτου, σκοπός της παρούσας μελέτης δεν είναι να αναλωθεί σε μια στείρα, έως και ακατάληπτη για τους μη ειδήμονες, καταγραφή αριθμών και γεγονότων, αλλά να καταδείξει το πλέγμα που μόλις περιγράψαμε.

Άλλωστε οι αριθμοί και τα γεγονότα, όπως μαρτυρούνται από τις πηγές, έχουν ήδη παρουσιαστεί και αναλυθεί επιστόματα από αναγνωρισμένους μελετητές, κυρίως από τον Ανδρέα Ανδρεάδη, στο «κλασικό» πλέον σύγγραμμά του *Ιστορία των εθνικών δανείων*⁵, και τον Τάσο Λιγνάδη, στη διδακτορική του διατριβή με τίτλο *Το πρώτον δάνειον της Ανεξαρτησίας*⁶.

B. Μαρκεζίνης, *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος*, Αθήνα 1966–1967, τ. Α', σ. 163–167· Λιγνάδης, *Η ξενική εξάρτησις, ό.π.*, σ. 102–106· Ι. Πετρόπουλος – Αικ. Κουμαριανού, «Περίοδος βασιλείας του Όθωνος 1833–1862 (Περίοδος απόλυτης μοναρχίας)», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (ΙΕΕ)*, τ. ΙΓ', Αθήνα 2000, σ. 8–105, βλ. σ. 31–32· Θάνος Βερέμης – Γιάννης Κολμόπουλος, *Ελλάς. Η σύγχρονη συνέχεια*, Αθήνα 2006, σ. 434.

⁴ Σύμφωνα με την Κατερίνα Γαρδίκια, «ο ελληνικός αγώνας για ανεξαρτησία και διεθνή αναγνώριση διεξαγόταν ακριβώς στα θαλάσσια σύνορα του πολιτισμένου ... κόσμου, του διεθνούς συστήματος της εποχής κατά τις ευρωπαϊκές αντιλήψεις, εκεί όπου συναντώντο τα συμφέροντα της Βρετανίας, της Ρωσίας και της Αυστρίας ... Ήταν ... το εξωτερικό σύνορο του ευρωπαϊκού συστήματος και ταυτόχρονα χώρος ενδο-ευρωπαϊκής σύγκρουσης συμφερόντων». Κατερίνα Γαρδίκια, *Προστασία και εγγυήσεις: Στάδια και μύθοι της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης (1821–1920)*, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 26, 30.

⁵ Ανδρέας Ανδρεάδης, *Ιστορία των εθνικών δανείων. Μέρος Α': Τα δάνεια της ανεξαρτησίας (1824–1825). Το δημόσιον χρέος επί της βαναρικής δυναστείας*, Αθήνα 1904.

⁶ Τάσος Λιγνάδης, *Το πρώτον δάνειον της Ανεξαρτησίας*, Αθήνα 1970.

Τα «δάνεια της Ανεξαρτησίας» σημάδεψαν την οικονομική ζωή της χώρας για έναν ολόκληρο αιώνα. Κατά την ανάπτυξη του θέματος θα εξηγήσουμε την πολυσήμαντη λειτουργία τους. Προεξαγγελτικά αναφέρουμε ότι τα δάνεια υπήρξαν εργαλείο πολιτικής επέμβασης στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας και «έριξαν λάδι» στην πυρά του εμφύλιου σπαραγμού. Πολλοί ήταν επίσης εκείνοι –οι δήθεν φιλέλληνες– που πλούτισαν εις βάρος ενός κυοφορούμενου κράτους. Για τον Σταματόπουλο, τα δάνεια υπήρξαν «'το μήλον της έριδος', που έριξαν επιτήδεια οι Άγγλοι ανάμεσα στις αντίπαλες παρατάξεις για να πετύχουν τους σκοπούς τους και να επεμβαίνουν στα εσωτερικά της επαναστατημένης Ελλάδα»⁷. Λειτουργήσαν επίσης τα δάνεια ως «μήτρα της κήσεως των ξενοκίνητων κομματικών πυρήνων» και οδήγησαν στη δημιουργία ενός λμνάζοντος δημόσιου χρέους, του οποίου η διαώνιση έπληξε το εθνικό γόητρο⁸. Θα μπορούσε επίσης να ειπωθεί ότι τα «δάνεια της Ανεξαρτησίας» με τους ληστρικούς όρους τους δημιούργησαν ένα πρότυπο δανειοδότησης της χώρας, που επαναλήφθηκε πολλές φορές στα 180 έτη ζωής του νέου ελληνικού κράτους. Δεν είναι τυχαίο που σήμερα πολλοί σπεύδουν να συγκρίνουν τον εν έτει 2010 επαχθή δανεισμό της Ελλάδας από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο με τα επαναστατικά δάνεια⁹.

Ωστόσο, μια θεώρηση του ζητήματος αποκλειστικά μέσα από το προαναφερθέν κάτοπτρο θα ήταν τρομερά επισφαλής και ασύμβατη με τις επιταγές της Κλειούς. Οπότε ... *audiatur et altera*

⁷ Σταματόπουλος, *ό.π.*, τ. Β', σ. 530.

⁸ Λιγνάδης, *Το πρώτον δάνειον, ό.π.*, σ. 405–406.

⁹ Βλ. Γ.Π. Μαλούχος, «Οι τέσσερις ελληνικές πτωχεύσεις», *Το Βήμα*, 13 Δεκεμβρίου 2010· Βίκτωρ Νέτας, «'Δεν είν' εύκολες οι θύρες εάν η χρεία τες κουρταλή' (Διονύσιος Σολωμός)», *Ελευθεροτυπία*, 9 Φεβρουαρίου 2010· Νικόλαος Μέρτζος, *Από το 1821 στο 2010. Σταθμοί στρατηγικής καμπής*, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 8–9· Ε. Λαζαρίδης, «Από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους το πρόβλημα του δανεισμού», *Εξπρές*, 27 Μαρτίου 2010· Γιώργος Ρωμαίος, «'Δανεική' ανεξαρτησία ...», *Το Βήμα*, 28 Μαρτίου 2010· Δημήτρης Νατσιός, «Παρά προστάτας να 'χουμεν», *antibaro.gr*, 1 Μαΐου 2010.